

ČIMBENICI RIZIKA ZA NASILJE U PARTNERSKIM VEZAMA

KRISTINA SESAR i ARTA DODAJ¹

Dom zdravlja Široki Brijeg, Centar za mentalno zdravlje Široki Brijeg i ¹Filozofski fakultet Sveučilišta u Mostaru, Odsjek za psihologiju, Mostar, Bosna i Hercegovina

Svrha ovog članka je dati pregled literature o čimbenicima rizika za partnersko nasilje. Posebna je pozornost obraćena definiranju nasilja u partnerskim vezama. Rastumačeno je sporno pitanje spolne simetrije i asimetrije nasilja u partnerskim vezama. Opisana su četiri oblika nasilja u partnerskim vezama: nasilje koje karakterizira prisila i kontroliranje; nasilje kao reakcija na napad; situacijsko nasilje i nasilje potaknuto razvodom ili razdvajanjem.

Navedeni su čimbenici rizika za počinjenje nasilnog ponašanja i za izloženost nasilnom ponašanju a koji uključuju socioekonomske varijable, obiteljske karakteristike, povijest izloženosti nasilju u djetinjstvu, različite poremećaje osobnosti, osobine ličnosti, korištenje alkohola i opijata te religioznost. Članak se zaključuje raspravom o potrebi daljnjeg istraživanja nasilja u partnerskim vezama koja će proširiti i poboljšati naše razumijevanje partnerskog nasilja.

Ključne riječi: nasilje u partnerskim vezama, čimbenici rizika, počinitelji nasilja, osobe izložene nasilnom ponašanju

Adresa za dopisivanje: Kristina Sesar

Centar za mentalno zdravlje
Dom zdravlja Široki Brijeg
Dr. J. Grubišića 11
88 220 Široki Brijeg, Bosna i Hercegovina
E-pošta: kristina.sesar@tel.net.ba

UVOD

Istraživanje nasilja u partnerskim vezama nema dugu povijest. Ovaj je problem prvi puta prepoznat sredinom 70-ih godina prošlog stoljeća. Žrtve su najčešće bile opisane od Walkera (1) i ostalih kao „battered women“, a muškarci počinitelji nasilja bili su nazivani „batterers“. U tom su razdoblju započela i prva istraživanja nasilja u partnerskim vezama (2). Istraživanja koja su uslijedila ukazala su na činjenicu da se partnersko nasilje ne događa samo u bračnim zajednicama nego i između partnera koji su u izvanbračnim zajednicama te između partnera homoseksualne orijentacije (3). Nadalje, u razdoblju prvih istraživanja čimbenika rizika za partnersko nasilje prevladavala je ideja da su patrijarhalni bračni odnosi jedan od glavnih čimbe-

nika rizika za pojavu nasilja u partnerskim vezama (4). Istraživanja koja su uslijedila u ovom području evidentirala su i zlostavljanje u adolescentskim vezama (5). Do iznenađujućih i važnih promjena u posljednjih 20 godina došlo je i u istraživanjima spolnog nasilja u partnerskim vezama. Jedna od značajnih promjena odnosi se na pojašnjavanje odnosa žrtve i počinitelja nasilja. U prvim istraživanjima u ovom području smatralo se da su počinitelji teških oblika spolnog zlostavljanja kao što je silovanje osobe nepoznate žrtvi te da je općenito učestalost spolnog zlostavljanja vrlo mala (6). Danas je poznato da se silovanje kao i drugi oblici spolnog zlostavljanja ne događaju samo od osoba koje su nepoznate žrtvama već u većini slučajeva i od osoba koje

su u bliskim vezama sa žrtvama kao što su bračni partneri ili partneri s kojima su žrtve u emocionalnoj vezi (7).

Ovaj kratki povijesni pregled istraživanja partnerskog nasilja ilustrira da se radi o kompleksnom području bilo da se radi o pokušaju definiranja i klasificiranja partnerskog nasilja ili određivanju čimbenika rizika za njegovu pojavu. U cilju učinkovite pomoći osobama izloženim partnerskom nasilju kao i počiniteljima nasilja stručnjaci moraju poznavati i prirodu i etiologiju partnerskog nasilja. Stoga je cilj ovog rada pokušati dati okvire za razumijevanje partnerskog nasilja definiranjem nasilnog ponašanja, klasificiranjem kao i određivanjem čimbenika rizika za počinjenje partnerskog nasilja, ali i čimbenika rizika za izloženost nasilju u partnerskim vezama.

DEFINIRANJE I TIPOLOGIJA PARTNERSKOG NASILJA

Definicije nasilja u partnerskim vezama se razlikuju od istraživanja do istraživanja. Posljedica je to nepostojanja suglasnosti između istraživača o načinu definiranja partnerskog nasilja. Jedan od izvora neslaganja odnosi se na to treba li definiciju nasilja u partnerskim vezama ograničiti na nasilna ponašanja koja su učinjena s namjerom ili percipiranom namjerom da se nanese tjelesna bol ili ozljeda drugoj osobi. Iako taj pristup predstavlja ograničenu (strogu) definiciju partnerskog nasilja koja se može lako operacionalizirati, on ipak ignorira brojna ponašanja koja osoba može koristiti kako bi kontrolirala i zastrašivala drugu osobu u kontekstu intimne veze. Ta ponašanja mogu uključivati djela kao što su ograničavanje kretanja, ponižavanje, uhođenje, uskraćivanje financijskih sredstava i slično. Drugi izvor kontroverzi odnosi se na dilemu treba li definiciju nasilja u partnerskim vezama ograničiti na nasilna ponašanja koja se događaju između partnera koji su u bračnoj ili vanbračnoj zajednici ili treba uključiti osobe koje su u intimnim vezama ili koje se smatraju parovima, ali ne žive u zajedničkom domaćinstvu. Kao posljedica nesuglasica, neka istraživanja partnerskog nasilja usmjerena su na nasilno ponašanje koje se događa u bračnim zajednicama dok su druga usmjerena na nasilje u heteroseksualnim intimnim vezama. Samo se manji broj istraživanja bavi nasiljem u istospolnim zajednicama ili intimnim vezama (8). Nadalje, pri definiranju nasilja u partnerskim vezama važno je razmotriti i kontekst veze i funkciju nasilja u vezi. Osoba koja je izložena nasilnom ponašanju i osoba koja je počinitelj nasilja mogu biti u trenutnoj intimnoj vezi, u bračnoj zajednici ili su nekada ranije bili u nekoj intimnoj vezi. Intimna veza može biti heteroseksualna ili homoseksualna. Partneri mogu ali i ne moraju imati djecu. Intimna veza može biti vremenski kratkotrajna ili dugotrajna. Osobe izložene partnerskom nasilju mogu biti traumatizirane na različite načine kao i osobe izložene nasilnom ponašanju od neke nepoznate osobe, ali traumatizacija i/ili ozljeđivanje je učestalije i ozbiljnije u

situacijama nasilja od strane partnera. Počinitelj nasilja u partnerskim vezama ima lak pristup osobi prema kojoj je nasilan, poznaje dnevnu rutinu te osobe, te može tjelesno i emocionalno kontrolirati njen svakodnevni život. Također, za razliku od izloženosti zlostavljanju od neke druge osobe, osoba izložena nasilnom ponašanju od partnera mora se nositi s brojnim barijerama kao što je, na primjer, razdvajanje od počinitelja nasilnog ponašanja koje može biti otežano kompleksnošću i snagom intimne veze (9).

Nasilje u partnerskim vezama je svrhovito i instrumentalno ponašanje odnosno planirano ponašanje koje je počinjeno nakon razmatranja prednosti i posljedica toga ponašanja. Obrazac nasilnog ponašanja počinitelja usmjeren je na postizanje kontrole nad žrtvom odnosno ograničavanje slobode mišljenja i ponašanja žrtve. Žrtva je posvećena ispunjavanju potreba i zahtjeva počinitelja nasilja (10). Prema Pence i Paymar (11) obrazac zlostavljajućeg ponašanja nije impulzivno ponašanje ili nekontrolirano ponašanje već se radi o ponašanju koje ima za cilj kontroliranje žrtve koja je selektivno odabrana od strane počinitelja.

U posljednjem desetljeću veliki broj empirijskih istraživanja ukazao je na činjenicu da postoje različiti oblici nasilja u partnerskim vezama (12-18). Određeni broj znanstvenika smatra da u ovom trenutku nije znanstveno i etički prihvatljivo govoriti o partnerskom nasilju bez specificiranja o kojem se od oblika nasilnog ponašanja raspravlja (19). Razlikovanje različitih oblika partnerskog nasilja olakšava razumijevanje konteksta u kojem se nasilje događa. Kelly i Johnson (20) navode sljedeće tipove partnerskog nasilja: nasilje koje karakterizira prisila i kontroliranje; nasilje kao reakcija na napad; situacijsko nasilje i nasilje potaknuto razvodom ili razdvajanjem.

Partnersko nasilje koje karakterizira prisila i kontroliranje odnosi se na ponašanja koja uključuju zastrašivanje, prijetnje, izoliranje, uskraćivanje, ponižavanje, podcjenjivanje, korištenje djece u svrhu zlostavljanja, ekonomsko zlostavljanje i metode prisile (21). Počinitelji koriste neke od navedenih oblika nasilnog ponašanja ili kombinaciju metoda za koju pretpostavljaju da će im omogućiti učinkovito kontroliranje žrtve. U heteroseksualnim vezama taj se oblik partnerskog nasilja najčešće javlja od strane muškarca, ali pri tome ne treba ignorirati činjenicu da i žene mogu biti počinitelji ovog oblika partnerskog nasilja (22).

Nasilje kao reakcija na napad je oblik nasilnog ponašanja koji predstavlja trenutnu reakciju na napad s primarnom namjerom da se zaštititi sebe ili druge od ozljeđivanja (23). U heteroseksualnim vezama većina žena vrlo brzo shvati da je odgovaranje na nasilja neučinkovito i da samo može pogoršati situaciju u kojoj se nalaze (24).

Situacijsko partnersko nasilje je najčešći oblik partnerskog nasilja koji se događa u bračnim i izvanbračnim zajednicama. Počinitelji nasilja su u jednakoj mjeri i muškarci i žene. Događa se u određenim okolnostima ili tijekom rasprava između partnera koje prerastu u tjelesno

nasilje. Jedan ili oba partnera imaju lošiju sposobnost rješavanja konfliktnih situacija i/ili poteškoće u izražavanju i konstruktivnom kanaliziranju ljutnje (22,25). Najčešće ovaj oblik partnerskog nasilja uključuje blaže oblike nasilja kao što su guranje i stiskanje, te neke oblike verbalne agresije (vikanje, nazivanje pogrdnim imenima). U većini se slučajeva kod žrtava ovog oblika nasilnog ponašanja ne razvija strah (16).

Nasilje potaknuto razvodom ili razdvajanjem javlja se između partnera kod kojih ranije ili u nekim drugim životnim okolnostima nije evidentirano nasilno ponašanje (16, 26, 27). Nasilje potaknuto razdvajanjem ili razvodom obično bude izazvano događajima kao što su razdvajanje (na primjer, ispražnjena kuća i odvedena djeca, dok je drugi partner na poslu), javnim sramoćenjem, optužbama za zlostavljanje djece ili otkrivanjem ljubavnika u partnerovom krevetu. Nasilno ponašanje je atipičan i ozbiljan gubitak ponašajne kontrole (ponekad opisan kao „poludio“). Obično je limitirano na jednu ili dvije epizode nasilnog ponašanja na početku ili na kraju razdoblja razvoda. U rasponu je od umjerenih do ozbiljnih oblika nasilja a uključuje iznenadne verbalne ili tjelesne napade, bacanje objekata na partnera, uništavanje imovine, uništavanje partnerovog automobila ili automobila ljubavnika/ljubavnice kao i prijetnje oružjem. Najčešće se događa od partnera koji je ostavljen i koji je šokiran situacijom razvoda. Počinitelji, i muškarci i žene, obično ne negiraju svoje nasilno ponašanje i osjećaju se posramljeno zbog vlastitog nasilnog ponašanja (20).

UČESTALOST PARTNERSKOG NASILJA

Podatci koji se odnose na učestalost nasilja u partnerskim vezama variraju ovisno o tome jesu li istraživanja provedena na muškarcima ili ženama s obzirom na ciljnu populaciju u istraživanju (evidentirane žrtve nasilja u obitelji ili reprezentativna istraživanja), te s obzirom na metodologiju istraživanja.

U meta-analitičkom istraživanju koje je proveo Archer (28) s ciljem ispitivanja spolnih razlika u agresivnosti prema heteroseksualnom partneru utvrđeno je da su žene nešto češće nego muškarci uključene u tjelesno nasilje. Međutim, vjerojatnost ozljeđivanja partnera veća je u slučajevima nasilja muškaraca nad ženama. Archerov zaključak o spolnim razlikama u počinjenju tjelesnog nasilja u skladu je s rezultatima i nekih drugih preglednih istraživanja (29-31) s time da je Archer koristio mnogo širu bazu nego drugi istraživači koji su se bavili ovom problematikom. Analizom 82 istraživanja on je dao opsežniji pregled nego što je do tada bio slučaj. I rezultati nekih drugih istraživanja provedenih na reprezentativnim uzorcima (32-35) ukazuju da su muškarci i žene u jednakoj mjeri tjelesno agresivni prema svojim partnerima u intimnim vezama ili da su žene nešto učestalije počinitelji ovog oblika nasilnog ponašanja

u odnosu na muškarce što je u skladu s rezultatima Archerovog istraživanja (28).

Ljestvica rješavanja sukoba (CTS) (36-37) i Revidirana ljestvica rješavanja sukoba (CTS2) omogućuje procjenu u kojoj mjeri partneri u mladenačkim vezama, izvanbračnim zajednicama ili bračnim zajednicama psihološki i tjelesno zlostavljaju jedno drugo kao i u kojoj mjeri koriste rasuđivanje ili pregovaranje za rješavanje sukoba (38-45). Zbog svojih karakteristika korištena je u brojnim transverzalnim istraživanjima kojima je cilj bio utvrđivanje učestalosti nasilnog ponašanja obih partnera. Analizom rezultata istraživanja utvrđeno je da se u većini slučajeva partnerskog nasilja radi o obostranom nasilnom ponašanju. Da je partnersko nasilje obostrano potvrđeno je i u opsežnom istraživanju Strausa (40) koje je provedeno u 32 zemlje. Preko 70 % svih oblika evidentiranog nasilnog ponašanja i 60 % težih oblika nasilnog ponašanja partnera bilo je obostrano, 10 % nasilja bilo je samo nasilje prema ženama od strane muškaraca, a između 16 % i 25 % samo nasilje žena prema muškarcima. Dobiveni rezultati potvrđeni su i u nekim drugim provedenim istraživanjima (35,42,46).

Za razliku od prethodno navedenih rezultata, rezultati istraživanja koja su provedena na kliničkim ili selekcioniranim uzorcima kao što su sigurne kuće ili terapijske zajednice ukazuju na asimetriju u nasilnom ponašanju s obzirom na spol (47-49). U istraživanju Rice i sur. (50) provedenom na prigodnom kliničkom uzorku sudjelovalo je 1307 muškaraca i 418 žena. Utvrđeno je da su žene češće nego muškarci izložene partnerskom nasilju (77 % žena u odnosu na 54 % muškaraca), odnosno da su žene učestalije izložene tjelesnom i spolnom nasilju (31 % žena nasuprot 6 % muškaraca). Osim toga, dostupni podatci o teškim oblicima agresije kojima su bile izložene žene, kao što su smrtno posljedice nasilnog ponašanja ili seksualna agresija (51-53) upućuju na preispitivanje rezultata nekih prethodno navedenih istraživanja prema kojima se navodi da su žene sklonije tjelesnom zlostavljanju partnera u odnosu na muškarce.

Potrebno je naglasiti da se rezultati dobiveni istraživanjima u kojima se koriste metode samoprocjene trebaju razmatrati s oprezom, jer je kod zlostavljača često prisutno poricanje nasilnog ponašanja. Zbog činjenice da je udaranje žene od strane muškarca socijalno neprihvatljivo ponašanje muškarci mogu izvještavati o manjoj razini agresivnog ponašanja nego što ga u stvarnosti čine. Usporedbe samoprocjena muškarca i procjena njihovih partnerica pokazuju da muškarci izvještavaju o manje agresivnom ponašanju u odnosu na procjene njihovih partnerica. Ono što je još važnije je činjenica da su razlike u samoprocjenama muškaraca i procjenama njihovog ponašanja od strane žena veće što se procjenjuju teži oblici agresivnog ponašanja (54). Muškarci nisu jedini koji umanjuju vlastito nasilno ponašanje, isto rade i žene (65).

ČIMBENICI RIZIKA ZA POČINJENJE NASILJA U PARTNERSKIM VEZAMA

Rezultati do sada provedenih istraživanja konzistentno pokazuju da počinitelji nasilja u partnerskim vezama nisu homogena skupina te da postoji široki raspon čimbenika rizika za nasilno ponašanje (56-59).

Demografske varijable. Prema rezultatima nekih do sada provedenih istraživanja (60) koja su bila usmjerena na ispitivanje demografskih varijabli kao mogućih čimbenika rizika za tjelesno zlostavljanje partnera utvrđeno je da je niža razina obrazovanja muškarca čimbenik rizika za tjelesno zlostavljanje. Za razliku od prethodno navedenog istraživanja, u longitudinalnom istraživanju provedenom na 320 oženjenih muškaraca prosječne dobi 23 godine, a koje je započelo kada su ispitanici bili u srednjoj školi, nije utvrđena povezanost između obrazovanja počinitelja i tjelesnog zlostavljanja partnerice (61). Babcock i sur. (62) proveli su istraživanje u kojem su uspoređene tri skupine bračnih parova (N=95): parovi kod kojih je evidentirano nasilno ponašanje (NP); parovi kod kojih su utvrđeni problemi u braku ali nije evidentirano nasilno ponašanje (BPNN); i parovi koji su sretni i kod kojih nije utvrđeno nasilno ponašanje (SNN). Utvrdili su da razlike u obrazovanju između bračnih partnera, kod kojih je evidentirano nasilno ponašanje, nisu statistički značajan čimbenik rizika za tjelesno zlostavljanje. Nadalje, prema rezultatima ovog istraživanja, mlađa dob partnera povećava rizik za sudjelovanje u tjelesnom zlostavljanju partnerice, dok se razlike u zaposlenju muškarca i žene, kada se radi o tjelesnom zlostavljanju od strane muškaraca, nisu pokazale čimbenicima rizika za partnersko nasilje. Međutim, prema Schumacheru i sur. (63), niža primanja partnera povezana su s porastom tjelesnog nasilja.

U istraživanju Hotaling i Sugarman (64) ispitivani su demografski čimbenici rizika za psihološko nasilje muškaraca prema ženama na uzorku od 699 žena. Ispitivane varijable obuhvaćale su zanimanje muškarca, prihode muškarca i prihode obitelji. Procijenjene varijable nisu se pokazale statistički značajnim čimbenikom rizika za psihološko nasilje. Nasuprot tome, Sagrestano i sur. (65), koristeći mali prigodni uzorak (N=42), utvrdili su da je prihod muškarca u značajnoj negativnoj korelaciji s psihološkom agresijom ($r=-0,31$), dok prihodi supruge nisu. Homung i sur. (66) su proveli istraživanje na reprezentativnom uzorku žena i utvrdili su da je obrazovanje muškarca i žena statistički značajno povezano s psihološkom agresijom muškaraca. Veća učestalost zlostavljanja bila je kod parova kod kojih su oba partnera imala više obrazovanje. Također, utvrđena je povezanost između statusa zaposlenja žene i partnerovog psihološkog nasilja. Žene koje su bile zaposlene izvan obitelji bile su pod većim rizikom za izloženost agresivnom ponašanju nego žene koje su radile u kući. Osim toga, u istom istraživanju je utvrđeno da razlika u obrazovanju muškarca i žene (žena s poslijediplomskim obrazovanjem

a muškarac sa završenim fakultetom) i zaposlenju (žena profesionalac a muškarac neobrazovani radnik) može biti povezano s povećanim rizikom za psihološko zlostavljanje. Suprotno ovim rezultatima, Babcock i sur. (62) utvrdili su razlike između partnera u prihodima, obrazovanju i zaposlenju, ali razlike nisu bile statistički značajno povezane s rezultatima na ljestvicama psihološke agresije kod muškaraca. Iz prethodno navedenih rezultata istraživanja vidljivo je da su razina obrazovanja, razlike u prihodima između partnera te radni status partnera mogući čimbenici rizika za tjelesno i psihološko zlostavljanje partnera. Nedosljednost između rezultata pojedinih istraživanja može biti posljedica razlike u metodološkim karakteristikama provedenih istraživanja.

Osobna povijest počinitelja. Varijable koje se odnose na osobnu povijest počinitelja nasilja kao što su izloženost zlostavljanju u djetinjstvu i svjedočenje nasilju u obitelji ispitivane su kao mogući čimbenici rizika za nasilno ponašanje u partnerskim vezama. Posebna je pozornost u istraživanjima bila je obraćena određivanju u kojoj su mjeri koji od ispitivanih oblika nasilnog ponašanja u djetinjstvu čimbenici rizika za različite oblike partnerskog nasilja, s posebnim naglaskom na tjelesno i psihološko zlostavljanje u partnerskim vezama. Ispitivanja su uglavnom bila usmjerena na izloženost različitim oblicima zlostavljanja od strane jednog ili oba roditelja i/ili na svjedočenje nasilju između roditelja što podrazumijeva agresivno ponašanje oca prema majci kao i agresivno ponašanje majke prema ocu. Međutim, učestalije je ispitivan utjecaj agresivnog ponašanja oca prema majci. McKinney i sur. (67) su ispitivali povezanost između izloženosti zlostavljanju u djetinjstvu i psihološkog partnerskog nasilja na uzorku od 1615 parova u SAD-u. Utvrdili su da su muškarci koji su bili izloženi tjelesnom zlostavljanju u djetinjstvu imali povećani rizik da psihološki zlostavljaju svoje partnerice. Muškarci koji su bili izloženi tjelesnom zlostavljanju i/ili koji su svjedočili nasilju u obitelji imali su povećani rizik za recipročno partnersko nasilje. Žene koje su svjedočile psihološkom i tjelesnom nasilju u obitelji imale su povećani rizik za zlostavljanje svojih partnera. Osim toga, žene koje su bile izložene bilo kojem obliku zlostavljanja u obitelji bile su pod povećanim rizikom za recipročno nasilje u partnerskim vezama. Navedeni rezultati upućuju da je izloženost zlostavljanju u djetinjstvu povezana s povećanim rizikom za jednostrano i obostrano partnersko nasilje. Za razliku od prethodno navedenih rezultata istraživanja, u istraživanju Sugarman i Hotaling (68) nije utvrđena povezanost između svjedočenja nasilju u obitelji i izloženosti zlostavljanju u djetinjstvu od strane roditelja s nasiljem u partnerskim vezama. U skladu s ovim rezultatima su i rezultati istraživanja Avakame (69) u kojem također nije utvrđena povezanost između svjedočenja nasilju, agresivnog ponašanja majke i partnerskog nasilja. Međutim, utvrđeno je da je tjelesno zlostavljanje od strane oca čimbenik rizika za psihološku agresiju usmjerenu prema partnerici.

Izloženost nasilju u obitelji čimbenik je rizika i za tjelesno zlostavljanje žena od muškaraca. Dutton i sur. (70) su utvrdili da je izloženost verbalnom i psihološkom zlostavljanju u djetinjstvu povezana s tjelesnim zlostavljanjem partnera u intimnim vezama. Različiti oblici kažnjavanja, kao što su restrikcije i ograničenja od strane roditelja također povećavaju rizik za kasnije tjelesno zlostavljanje partnera (71). Počinitelji tjelesnog zlostavljanja izvještavaju i o svjedočenju nasilju u obitelji u odnosu na kontrolnu skupinu ispitanika (63). Svjedočenje obostranoj tjelesnoj agresiji majke i oca povećava rizik za tjelesno nasilje u partnerskim vezama. Rizik za partnersko nasilje nije samo svjedočenje tjelesnom zlostavljanju već i svjedočenje verbalnoj agresiji između roditelja (72). Odbacivanje od jednog roditelja te spolno zlostavljanje u djetinjstvu također je povezano s tjelesnim zlostavljanjem partnerice od strane partnera (63). Iako u nekim istraživanjima nije potvrđena povezanost između zlostavljanja u djetinjstvu i nasilja u partnerskim vezama ipak možemo zaključiti da su nepovoljne obiteljske okolnosti značajno češće u obiteljima počinitelja nasilja u partnerskim vezama. Kod zlostavljajućih u odnosu na nezlostavljajuće partnere utvrđena je dva puta veća učestalost tjelesnog zlostavljanja, spolnog i emocionalnog zlostavljanja te svjedočenja nasilju u obitelji u djetinjstvu. Svjedočenje težim oblicima nasilnog ponašanja u djetinjstvu kao što je ubojstvo neke osobe i neki drugi traumatski događaji nisu se pokazali čimbenicima rizika za nasilno ponašanje (63).

Karakteristike počinitelja ili psihološke varijable. Određene karakteristike počinitelja odnosno neke psihološke varijable također su čimbenici rizika za nasilno ponašanje u intimnim vezama. Poremećaji osobnosti i drugi oblici psihopatologije, osobito depresija i konzumacija alkohola i droga, pokazali su se statistički značajnim prediktorima partnerskog nasilja (73). Učestalost psihopatologije je značajno veća među počiniteljima partnerskog nasilja nego među muškarcima u kontrolnoj skupini. I druge psihološke varijable su povezane s tjelesnim nasiljem. Povišene razine ljutnje i hostilnosti su konzistentno povezane s nasilnim ponašanjem. Druge psihološke varijable, kao što su samopoštovanje, autoritativan stav i stresni životni događaji mogu biti čimbenici rizika za tjelesno nasilje, ali ne pokazuju konzistenciju u povezanosti sa agresijom (73-76). Dutton i Starzomski (75) su utvrdili da je rizik za tjelesno zlostavljanje i antisocijalni poremećaj ličnosti. Nadalje, rezultati do sada provedenih istraživanja (63,65,70,74,77,78) ukazuju da je niska razina zadovoljstva brakom i bračnim odnosima povezana s rizikom tjelesnog zlostavljanja. Ljubomora i potreba za moći je također statistički značajno povezana s tjelesnom agresijom od strane muškaraca. Počinitelji zlostavljanja imaju manje sigurnu privrženost prema svojim partnerima/partnericama odnosno kontinuirano su zabrinuti hoće li partner/partnerica biti dostupan/a onda kada je potrebno. Babcock i sur. (62) su utvrdili da su lošije verbalne vještine partnera povezane s učestalijim psiho-

loškim nasiljem partnera prema partnerici. Nije utvrđena povezanost između percepcije muškaraca o njegovoj moći i psihološke agresije (65).

Alkohol. Prekomjerna konzumacija alkohola, prema rezultatima do sada provedenih istraživanja (56,71,79), čimbenik je rizika za razvoj i održavanje tjelesnog i spolnog partnerskog nasilja od strane muškaraca i žena bez obzira jesu li istraživanja provedena na bračnim parovima, parovima koji su razvedeni, razdvojeni ili koji su u vezi. U istraživanju provedenom među muškarcima koji su bili u tretmanu zbog alkoholizma oko 50 % je izvijestilo da su zlostavljali partnerice u posljednjih godinu dana što je 5 puta veća učestalost nego kada se radi o istraživanjima provedenim na muškarcima koji nisu alkoholičari (80). Unatoč konzistentnim rezultatima o povezanosti između konzumacije alkohola i nasilja u partnerskim vezama još uvijek postoje otpori u prihvaćanju navedene povezanosti zbog straha da će se na taj način zlostavljači osloboditi odgovornosti za nasilno ponašanje i da će agresivni muškarci zloporabu alkohola koristiti kao izgovor za vlastito agresivno ponašanje (79).

Marihuana i partnersko nasilje. Istraživanja koja su se bavila ispitivanjem povezanosti između konzumacije marihuane i psihološkog, tjelesnog i spolnog partnerskog nasilja (71,80-83) ukazuju da između 32 % i 88 % ispitanika kategoriziranih kao nasilnici u razdoblju istraživanja ili u posljednjih godinu dana konzumiralo marihuanu. Konzumacija marihuane ne povećava samo rizik za pojavu nasilnog ponašanja već povećava rizik za pojavu težih oblika nasilnih ponašanja te veću učestalost nasilnog ponašanja (80,84). Prema općoj teoriji devijantnosti sredstva ovisnosti nisu uzrok nasilnog ponašanja već se smatra da osobe koje imaju jedan oblik devijantnog ponašanja također imaju veću vjerojatnost i za druge oblike devijantnog ponašanja (85). White (86) smatra da nasilje i zloporaba opijata nisu uzročno povezani nego su jedno i drugo više rezultat nekih zajedničkih karakteristika kao što su antisocijalni poremećaj ličnosti, modeliranje ponašanja roditelja, genetika i karakteristike temperamenta (86).

Religioznost. Ellison i sur. (87) su utvrdili da prisutnost na vjerskim obredima povećava rizik za zlostavljanje partnera kod ispitanika oba spola. Za razliku od ovog istraživanja, prema rezultatima nekih drugih istraživanja (87,88), utvrđeno je da prisutnost vjerskim obredima smanjuje rizik za zlostavljanje partnera. Istodobno Brinkerhoff i sur. (89) nisu utvrdili razlike u partnerskom nasilju od strane muškaraca s obzirom na prisutnost vjerskim obredima. Novija kvalitativna istraživanja provedena u SAD-u ukazuju da religijski lideri kršćanskih, islamskih i židovskih zajednica izražavaju zabrinutost da religiozna učenja prema kojima su muškarci lideri a žene podčinjene mogu biti interpretirana kao podrška nasilnom ponašanju (90). Brojna druga etnografska istraživanja temeljena na intervjuima među različitim skupinama uključujući i skloništa za zlostavljane žene u SAD-u i drugim zemljama ukazuju da je ta zabrinutost opravdana (91).

ČIMBENICI RIZIKA ZA IZLOŽENOST PARTNERSKOM NASILJU

Istraživanja koja se bave utvrđivanjem čimbenika rizika za partnersko nasilje uglavnom su usmjerena na ispitivanje čimbenika rizika za počinjenje nasilnog ponašanja, dok je manji broj istraživanja u kojima su se ispitivali čimbenici rizika za izloženost partnerskom nasilju (92).

Demografske varijable. Kada se govori o životnoj dobi kao čimbeniku rizika za izloženost nasilju u partnerskim vezama, rezultati su nekonzistentni. Mlađa životna dob žena potvrđena je kao čimbenik rizika u istraživanju Heymana i Neidiga (93). Nasuprot tim rezultatima, u istraživanju Painter i Faringtona (94) provedenom u Velikoj Britaniji na 1007 žena životna dob se nije pokazala čimbenikom rizika za izloženost partnerskom nasilju. Utvrđena je povezanost između niže razine obrazovanja žena i tjelesnog zlostavljanja od strane partnera (3). I za status zaposlenosti/nezaposlenosti kao čimbenika rizika rezultati su nekonzistentni. Prema rezultatima istraživanja Magdol i sur. (3) nezaposlenost povećava rizik za izloženost tjelesnom zlostavljanju, dok MacMillian i Gartner (95) navode da zaposlenost žene smanjuje rizik za izloženost tjelesnom nasilju u slučaju kada je suprug zaposlen, ali povećava rizik za izloženost tjelesnom nasilju kada je suprug nezaposlen. Međutim, i skraćeno i/ili nepotpuno radno vrijeme također povećava rizik da žene budu izložene tjelesnom zlostavljanju od strane partnera (96). I na kraju, izloženost težim oblicima nasilnog ponašanja učestalija je za žene u razdoblju trudnoće (50,97).

Obiteljske varijable. Downs i sur. (98) su utvrdili povezanost između izloženosti tjelesnom zlostavljanju u djetinjstvu i rizika za izloženost partnerskom nasilju. Žene koje izvještavaju o tjelesnom zlostavljanju u djetinjstvu od strane oca imaju pet puta veću vjerojatnost da će biti izložene ozbiljnom partnerskom nasilju (97, 99). I izloženost emocionalnom zlostavljanju u djetinjstvu je čimbenik rizika za izloženost tjelesnom nasilju od strane partnera (100), dok izloženost spolnom zlostavljanju u djetinjstvu predstavlja čimbenik rizika za izloženost i psihološkom i tjelesnom partnerskom nasilju (101-103). Dvije od tri žene koje su izvještavale o spolnom zlostavljanju u djetinjstvu također izvještavaju i o spolnom zlostavljanju u partnerskim vezama (104). Navedena povezanost utvrđena je i za žene i za muškarce (105). Nasuprot tome, rezultati istraživanja Astin i sur. (106) navode da žene izložene partnerskom nasilju u usporedbi sa ženama u kontrolnoj skupini ne izvještavaju češće o izloženosti spolnom zlostavljanju u djetinjstvu kao niti svjedočenju nasilju u obitelji.

Psihološki poremećaji. Različiti oblici psiholoških poremećaja povećavaju rizik za izloženost partnerskom nasilju. Poremećaji raspoloženja kao i poremećaji na planu osobnosti su čimbenici rizika za izloženost nasilju od strane partnera (3,73,100). Danielson i sur. (73) su utvrdili povezanost između poremećaja hranjenja i povećanog rizika za izloženost nasilju. Međutim, nije sigurno je li poremećaj

hranjenja posljedica nasilja ili je osoba i ranije imala poremećaj prehrane. Također, u navedenom istraživanju nije specificirano o kojem poremećaju prehrane se radi. Žene kod kojih je dijagnosticiran antisocijalni poremećaj ličnosti imaju povećani rizik za izloženost nasilju. Međutim, nije poznato povećava li poremećaj rizik za izloženost nasilnom ponašanju ili se takve žene druže sa muškarcima kod kojih također postoje antisocijalne tendencije ili poremećaji što onda povećava rizik za izloženost partnerskom nasilju (73).

Konzumacija i ovisnost o alkoholu i drogama. Epidemiološka istraživanja ukazuju da je konzumacija alkohola i opijata čimbenik rizika za trenutnu i raniju viktimizaciju i za muškarce i za žene (99). Osobe izložene nasilnom ponašanju često izvještavaju o visokim razinama konzumacije opijata i alkohola (107). Samo jedno pijanstvo odnosno jedna situacija u kojoj su ispitanici bili pod utjecajem opijata tijekom godine u kojoj se provodilo istraživanje Kantora i Strausa (85) bila je povezana s izloženosti nasilnom ponašanju od strane partnera. Za razliku od rezultata prethodno navedenih istraživanja, u istraživanju Danielson i sur. (63) nije utvrđena povezanost između konzumacije alkohola i droga s izloženosti nasilnom ponašanju.

Varijable osobnosti. Zlostavljane od nezlostavljanih žena razlikuju se u nekim osobinama ličnosti. Osobe izložene nasilnom ponašanju su asocijalne, emocionalno osjetljivije i iritabilnije u odnosu na žene koje nisu izložene nasilnom ponašanju (96,108). Samopoštovanje se nije pokazalo kao osobina ličnosti koja povećava rizik za izloženost nasilnom ponašanju od strane partnera (63).

Kognitivne varijable. Odobravanje tjelesnog i drugih oblika nasilnih ponašanja muškaraca nad ženama čimbenik je rizika za izloženost nasilju od strane partnera (83). Nije poznato jesu li navedeni stavovi posljedica ranije izloženosti partnerskom nasilju, stavova o nasilju ili su posljedica kognitivne disonance.

Religioznost. Lehrer i sur. (109) navode da mlade žene koje su religiozne imaju manju vjerojatnost da budu izložene partnerskom nasilju.

ZAKLJUČAK

Na temelju analize prezentiranih rezultata istraživanja koja su se bavila problematikom nasilja u intimnim vezama vidljivo je da se veliki broj istraživača bavio problematikom definiranja i učestalosti partnerskog nasilja, ali i da postoje značajne razlike u definiranju ovog konstrukta. Razlike između autora u definiranju partnerskog nasilja mogu biti i jedan od mogućih uzroka razlika u podacima koji se odnose na učestalost partnerskog nasilja od istraživanja do istraživanja. Podatci koji se odnose na učestalost nasilja u partnerskim vezama variraju i ovisno o tome jesu li istraživanja provedena na muškarcima ili ženama, s obzirom na ciljnu populaciju u istraživanju (evidentirane žrtve nasilja u obitelji ili reprezentativna istraživanja), te s obzirom na

metodologiju istraživanja. Kada se govori o čimbenicima rizika za partnersko nasilje, rezultati do sada provedenih istraživanja konzistentno pokazuju da počinitelji nasilja u partnerskim vezama nisu homogena skupina te da postoji široki raspon čimbenika rizika za nasilno ponašanje kao što su demografske karakteristike, osobna povijest počinitelja s naglaskom na izloženost zlostavljanju u obitelji, psihološke karakteristike pojedinca te konzumacija opijata. Istodobno, značajno je manji broj istraživanja koja su bila usmjerena na ispitivanje čimbenika rizika za izloženost nasilju od strane partnera i dobiveni rezultati su manje konzistentni.

PREPORUKE ZA BUDUĆA ISTRAŽIVANJA

Jedna od varijabli koja još uvijek nije dovoljno istražena je i motivacija partnera za nasilje. U istraživanjima u kojima je do sada ispitivana motivacija, najčešće je utvrđeno da muškarci više vole (ili više pristaju) nego žene izvijestiti o korištenju nasilja prema partneru u instrumentalne svrhe što može ukazivati da se nasilje od strane muškaraca može više kontrolirati nego nasilje od strane žena (14). Također, potrebno je uključiti i varijable funkcionalnog utjecaja agresije: na koji način je nasilje od strane jednog partnera prediktor ponašanja drugog partnera? Neka preliminarna istraživanja ukazuju da nasilje muškaraca prema ženama u odnosu na nasilje žena prema muškarcima može biti manje predvidivo i zbog toga više zastrašujuće (110). Važno je ispitati i razumjeti da li teorije koje se bave uzrocima nasilnog ponašanja adekvatno objašnjavaju nasilno ponašanje od strane muškaraca i žena ili su to različiti fenomeni koji zahtijevaju i druge modele (14). Osim toga je potrebno ispitati da li postoje nasilne osobe ili nasilni obostrani odnosi. Ovo pitanje se može ispitati promatrajući individue kroz ulaske i izlaske iz višestrukih partnerskih veza, da se vidi „nosi“ li neki individuum (npr. tip osobe koja čini ozbiljno nasilje) svoje nasilje sa sobom u novu vezu. Nadalje, muškarci i žene koji su uključeni u blaže oblike agresivnog ponašanja trebaju se razlikovati od onih koji su uključeni u ozbiljnije oblike nasilnog ponašanja. Osim toga, potrebno je uzeti u obzir i činjenicu da tjelesna agresija kod partnera koji su zaručeni ili kod mladih bračnih partnera ima drugačije značenje i posljedice nego partnerska agresija u srednjim godinama, koja je često povezana sa značajnim bračnim nesuglasicama (29). I na kraju rezultati dobiveni istraživanjem na različitim uzorcima ispitanika ne mogu se generalizirati. Istraživanja provedena na kliničkom uzorku nisu reprezentativna za cijelu populaciju.

LITERATURA

- Walker LE. The battered woman. New York: Harper and Row, 1979.
- Straus MA, Gelles RJ, Steinmetz S. Behind Closed Doors: Violence in the American Family. Garden City, New York: Anchor, 1980.
- Magdol L, Moffitt TE, Caspi A, Newman DL, Fagan J, Silva PA. Gender differences in partner violence in a birth cohort of 21-years-olds: Bridging the gap between clinical and epidemiological approaches. *J Consult Clin Psychol* 1997; 65: 68-78.
- Merrill GS. Ruling the exceptions: Same-sex battering and domestic violence theory. U: Renzetti CM, Miley CH. ur. Violence in gay and lesbian domestic partnerships. New York: Haworth Press, 1996;9-21.
- Foshee VA, Linder GF, Bauman KE i sur. The safe dates project: Theoretical basis, evaluation design, and selected baseline findings. *Am J Prev Med* 1996; 12(2):39-47.
- Carlson NR. Foundations of Physiological Psychology. 6 izd. Boston: Pearson Allyn & Bacon, 2005.
- Tjaden P, Thoennes N. Stalking in America: Finding From the National Violence Against Women Survey, Research in Brief, Washington, D.C.: U.S. Department of Justice, National Institute of Justice, April 1998.
- National Research Council. Understanding Violence Against Women. Washington, D.C.: National Academy Press, 1996, 9-10
- Ganley A. Chapter 2: Domestic violence: The what, why, and who, and Appendices A and B. Domestic violence manual for judges 2006. Olympia, WA: Washington State Gender and Justice Commission. <http://www.courts.wa.gov/index>.
- Hart B, Stubbling E, Stuehling J. Confronting Domestic Violence: Effective Police Response. Harrisburg, PA: PCADV, 1991.
- Pence E, Paymar M. Education groups for men who batter. London: Springer, 1993.
- Johnson H. Contrasting views of the role of alcohol in cases of wife assault. *J Interpers Violence* 2001; 16: 54-72.
- Johnson MP, Ferraro KJ. Research on domestic violence in the 1990s: Making distinctions. *J Marriage Fam* 2000; 62: 948-63.
- Holtzworth-Munroe A. Male versus female intimate partner violence: Putting controversial findings into context. *J Marriage Fam* 2005; 67:1120-5.
- Graham-Kevan N, Archer J. Intimate terrorism and common couple violence: A test of Johnson's predictions in four British samples. *J Interpers Violence* 2003; 18:1247-70.
- Holtzworth-Munroe A, Meehan JC, Herron K, Rehman U, Stuart GL. Testing the Holtzworth-Munroe and Stuart (1994) batterer typology. *J Consult Clin Psychol* 2000; 68:1000-19.
- Johnson MP. Conflict and control: Gender symmetry and asymmetry in domestic violence. *Violence Against Women* 2006; 12: 1003-18.
- Leone JM, Johnson MP, Cohan CL, Lloyd SE. Consequences of male partner violence for low-income minority women. *J Marriage Fam* 2004; 66: 472-90.
- Johnson MP. Apples and oranges in child custody disputes: Intimate terrorism vs. situational couple violence. *J Child Custody* 2005; 2: 43-52.
- Kelly JB, Johnson MP. Differentiations among types of intimate partner violence: research update and implications for interventions. *Fam Court Rev* 2008; 46: 476 -99.

21. Pence E, Paymar M. Education groups for men who batter: The Duluth model. New York: Springer, 1993.
22. Johnson JR. A child-centered approach to high conflict and domestic violence families: Differential assessment and interventions. *J Fam Stud* 2006; 12: 15-36.
23. Miller SL. Victims as offenders: The paradox of women's violence in relationships. New Brunswick, NJ: Rutgers University Press, 2005.
24. Bachman R, Carmody DC. Fighting fire with fire: The effects of victim resistance in intimate versus stranger perpetrated assaults against females. *J Fam Violence* 1994; 9: 317-31.
25. Ellis D, Stuckless N. Mediating and negotiating marital conflicts. Thousand Oaks, CA: Sage, 1996.
26. Babcock JC, Green CE, Robie C. Does batterers' treatment work? A meta-analytic review of domestic violence treatment. *Clin Psychol Rev* 2004; 23: 1023-53.
27. Dutton DG. The abusive personality: Violence and control in intimate relationships. 2 izd. New York: Guilford, 2007.
28. Archer J. Sex differences in aggression between heterosexual partners: A meta-analytic review. *Psychol Bull* 2000; 126: 651-80.
29. O'Leary KD. Psychological abuse: A variable deserving critical attention in domestic violence. *Violence Vict* 1999; 14: 3-23.
30. Straus MA. Identifying offenders in criminal justice research on domestic assault. *Am Behav Sci* 1993; 36: 587-600.
31. Roberts AL, McLaughlin KA, Conron KJ, Koenen KC. Adulthood stressors, history of childhood adversity, and risk of perpetration of intimate partner violence. *Am J Prev Med* 2011; 40: 128-38.
32. White JW, Koss MP. Courtship violence: Incidence in a national sample of higher education students. *Violence Vict* 1991; 6: 247-56.
33. Straus MA, Gelles RJ. Physical Violence in American Families: Risk Factors and Adaptations to Violence in 8,145 Families. New Brunswick, NJ: Transaction Books, 1990.
34. Schafer J, Caetano RR, Clark CL. Rates of intimate partner violence in the United States. *Am J Public Health* 1998; 88: 1702-04.
35. Robertson K, Murachver T. Correlates of Partner Violence for Incarcerated women and men. *J Interpers Violence* 2007; 22: 639-55.
36. Straus MA. Measuring intra family conflict and violence: The Conflict Tactics (CT) Scales. *J Marriage Fam* 1979; 41: 75-88.
37. Straus MA. The Conflict Tactics Scale and its critics: An evaluation and new data on validity and reliability. U: Straus MA, Gelles RJ. Physical violence in American families: Risk factors and adaptations to violence in 8,145 families. New Brunswick, NJ: Transaction Publishing, 1990, 49-73.
38. Straus MA, Hamby SL, Warren WL. The conflict tactics scales handbook. Los Angeles, CA: Western Psychological Services, 2003.
39. Straus MA. Prevalence of Violence Against Dating Partners by Male and Female University Students Worldwide. *Violence Against Women* 2004; 10: 790-811.
40. Straus MA. Dominance and symmetry in partner violence by male and female university students in 32 nations. *Child Youth Serv Rev* 2008; 30: 252-75.
41. Straus M, Ramirez IL. Gender symmetry in prevalence, severity and chronicity of physical aggression against dating partners by university students in Mexico and USA. *Aggressive Behav* 2007; 33: 281-90.
42. Cercone JJ, Beach, SRH, Arias, I. Gender Symmetry in dating Intimate Partner Violence: Does Similar Behavior Imply Similar Constructs? *Violence Vict* 2005; 20: 207-18.
43. Teten AL, Sherman MD, Han X. Violence between therapy-seeking veterans and their partners. Prevalence and characteristics of nonviolent, mutually violent, and one-side violent couples. *J Interpers Violence* 2009; 24:111-127.
44. Allen CT, Swan SC, Raghavan C. Gender Symmetry, Sexism & Intimate Partner Violence. *J Interpers Violence* 2009; 24: 1816-34.
45. Straus MA, Hamby SL, Boney-McCoy S, Sugarman DB. The revised Conflict Tactics Scales (CTS2): Development and preliminary psychometric data. *J Fam Issues* 1996; 17: 283-316.
46. Munoz-Rivas MJ, Grana JL, O'Leary KD, Gonzales Lozano MP. Aggression in adolescent dating relationships: Prevalence, justification, and health consequences. *J Adolesc Health* 2007; 40: 298-304.
47. Chang KL. Gender differences in self-report of intimate partner violence: a review. *Aggress Violent Behav* 2011; 16: 167-75.
48. Weston R, Temple JR, Marshall LL. Gender symmetry and asymmetry in violent relationships: Patterns of mutuality among ethnically diverse women. *Sex Roles* 2005; 53: 553-71.
49. Daigneault I, Hebert M, McDuff P. Men's and women's childhood sexual abuse and victimization in adult partner relationships: A study of risk factors. *Child Abuse Negl* 2009; 33: 638-47.
50. Rice JK. Poverty, welfare, and patriarchy: How macro-level changes in social policy can help low-income women. *J Soc Issues* 2001; 57: 355-74.
51. White JW, Kowalski R. Deconstructing the myth of the nonaggressive female: A feminist analysis. *Psychol Women Q* 1994; 18: 477-98.
52. Crowell NA, Burgess AW. Understanding Violence Against Women. Washington, DC: National Academy Press, 1996.
53. Tolman RM. Welfare, work, and domestic violence: Current research and future directions for policy and practice. *Violence Against Women* 1999; 5: 355-69.
54. Heyman, RE, Schlee KA. Toward a better estimate of the prevalence of partner abuse: Adjusting rates based on the sensitivity of the Conflict Tactics Scale. *J Family Psychol* 1997; 11: 332-8.
55. Moffitt TE, Caspi A, Krueger RF i sur. Do partners agree about abuse in their relationship? A psychometric evaluation of interpartner agreement. *Psychol Assessment* 1997; 9: 47-56.
56. Stith SM, Smith DB, Penn CE, Ward DB, Tritt D. Intimate partner physical abuse perpetration and victimization risk

- factors: A meta-analytic review. *Aggress Violent Behav* 2004; 10: 65-98.
57. Babcock JC, Miller SA, Siard C. Toward a typology of abusive women: Differences between partner-only and generally violent women in the use of violence. *Psychol Women Q* 2003; 27: 153-162.
 58. Dixon L, Browne K. The heterogeneity of spouse abuse: a review. *Aggress Violent Behav* 2003; 8: 107-30.
 59. O'Leary KD, Smith Slep AM, O'Leary SG. Multivariate models of men's and women's partner aggression. *J Consult Clin Psychol* 2007; 75: 752-64.
 60. O'Leary KD, Curley AD. Assertion of family violence: Correlates of spouse abuse. *J Marital Fam Ther* 1986; 12: 281-90.
 61. Leonard KE, Blane HT. Alcohol and marital aggression in a national sample of young men. *J Interpers Violence* 1992; 7: 19-30.
 62. Babcock JC, Waltz J, Jacobson NS, Gottman JM. Power and violence: The relationship between communication patterns, power discrepancies and domestic violence. *J Consult Clin Psychol* 1993; 61: 40-50.
 63. Schumacher JA, Feldbaum-Kohn SR, Slep AM, Heyman RE. Risk factors for male to male partner physical abuse. *Aggress Violent Behav* 2001; 6: 281-352.
 64. Hotaling GT, Sugarman DB. A risk marker analysis of assaulted wives. *J Fam Violence* 1990; 5: 1-13.
 65. Sagrestano LM, Heavey CL, Christenson A. Perceived power and physical violence in marital conflict. *J Soc Issues* 1999; 55: 65-79.
 66. Homung CA, McCullough BC, Sugimoto T. Status relationships in marriage: Risk factors in spouse abuse. *J Marriage Fam* 1981; 43: 675-92.
 67. McKinney C, Caetano R, Harris T, Ebama M. Alcohol availability and intimate partner violence among US couples. *Alcohol Clin Exp Res* 2009; 33: 1-8.
 68. Sugarman DB, Hotaling GT. Dating violence: Prevalence, context, and risk markers. U: Pirog-Good AA, Stets JE, ur. *Violence in dating relationships: Emerging social issues*. New York: Praeger; 1989, 3-31.
 69. Avakame E. Intergenerational transmission of violence, self-control, and conjugal violence: A comparative analysis of physical violence and psychological aggression. *Violence Vict* 1998; 13: 301-13.
 70. Dutton DG, van Ginkel C, Landolt M. Jealousy, intrusiveness and intimate abusiveness. *J Fam Violence* 1996; 11: 411-23.
 71. Lipsky S, Caetano R, Field CA, Larkin GL. Psychosocial and substance use risk factors for intimate partner violence. *Drug Alcohol Depend* 2005; 78: 39-47.
 72. Beasley R, Stoltenberg C. Personality characteristics of male spouse abusers. *Prof Psychol* 1992; 23: 310-17.
 73. Danielson KK, Moffitt TE, Caspi A, Silva PA. Comorbidity between abuse of an adult and DSM-III-R mental disorders: Evidence from an epidemiological study. *Am J Psychiatry* 1998; 155: 131-53.
 74. Dutton DG. Male abusiveness in intimate relationships. *Clin Psychol Rev* 1995; 15: 567-81.
 75. Dutton DG, Starzomski AJ. Borderline personality in perpetrators of psychological and physical abuse. *Violence Vict* 1993; 8: 327-37.
 76. Barbour KA, Eckhardt CI, Davison GC, Kassino H. The experience and expression of anger in maritally violent and maritally discordant-nonviolent men. *Behav Ther* 1998; 29: 173-91.
 77. Holtzworth-Munroe A, Bates L, Smutzler N, Sandin E. A brief review of the research on husband violence: Part 1. Maritally violent versus nonviolent men. *Aggress Violent Behav* 1997; 2: 65-99.
 78. Holtzworth-Munroe A, Jouriles EN, Smutzler N, Norwood W. *Victims of Domestic Violence*. U: Bellack AS, Hersen M. ur. *Comprehensive Clinical Psychology*. Oxford: Pergamon; 1998.
 79. Foran HM, O'Leary KD. Alcohol and intimate partner violence: A meta-analytic review. *Clin Psychol Rev* 2008; 38: 1222-34.
 80. Chermack ST, Fuller BE, Blow FC. Predictors of expressed partner and non-partner violence among patients in substance abuse treatment. *Drug Alcohol Depend* 2000; 58: 43-54.
 81. Moore TM, Stuart GL. A review of the literature on marijuana and interpersonal violence. *Aggress Violent Behav* 2005; 10: 171-92.
 82. Logan TK, Walker R, Leukefeld CG. Rural, urban influence and urban differences among domestic violence arrestees in Kentucky. *J Interpers Violence* 2001; 16: 266-83.
 83. Stuart GL, O'Farell TJ, Leonard K i sur. Examine the interface between substance misuse and intimate partner violence. *Substance Abuse: Research and Treatment* 2009; 3: 25-9.
 84. Wofford S, Mihalic DE, Menard S. Continuities in marital violence. *J Fam Violence* 1994; 9: 195-225.
 85. Harrison LD, Erickson PG, Adlaf E, Freeman C. The drugs - violence nexus among American and Canadian youth. *Subst Use Misuse* 2001; 36: 2065-86.
 86. White HR. Longitudinal perspective on alcohol use and aggression during adolescence. U: Galanter M, ur. *Recent developments in alcoholism. Alcohol and violence: Epidemiology, neurobiology, psychology, family issues*. New York: Plenum Press, 1997, 81-103.
 87. Ellison CG, Bartkowski JP, Anderson KL. Are there religious variations in domestic violence? *J Fam Issues* 1999; 20: 87-113.
 88. Ellison CG, Anderson KL. Religious involvement and domestic violence among U.S. couples. *J Sci Study Relig* 2001; 40: 269-86.
 89. Brinkerhoff M, Grandin E, Lupri E. Religious involvement and spousal violence: The Canadian case. *J Sci Study Relig* 1992; 31: 15-31.
 90. Levitt HM, Kimberly NW. Religious leaders' perspectives on marriage, divorce, and intimate partner violence. *Psychol Women Q* 2006; 30: 212-22.
 91. Ringel S, Bina R. Understanding causes of and responses to intimate partner violence in the Jewish Orthodox community: Survivors' and leaders' perspectives. *Res Social Work Prac* 2007; 17: 277-86.

92. Mrazek PJ, Haggerty RJ. Reducing risks or mental disorders. Washington DC: National Academy Press, 1994.
93. Heyman RE, Neidig PH. A comparison of partner abuse rates in U. S. Army and civilian representative samples. J Consult Clin Psychol 1999; 67: 239-42.
94. Painter K, Farrington DP. Wife rape in Great Britain. U: Muraskin R, ur. Women and justice: Development of international policy. New York: Gordon and Breach, 1999, 135-164.
95. Macmillan R, Gartner R. When she brings home the bacon: Labor-force participation and risk of spousal violence against women. J Marriage Fam 1999; 61: 947-58.
96. Barnett OW, Martinez TE, Keyson M. The relationship between violence, social support, and self-blame in battered women. J Interpers Violence 1996; 11: 221-33.
97. Kantor G, Straus MA. Substance abuse as a precipitant of wife abuse victimizations. Am J Drug Alcohol Abuse 1989; 15: 173-89.
98. Downs, WR, Smyth, NJ, Miller, BA. The relationship between childhood violence and alcohol problems among men who batter: An empirical review and synthesis. Aggress Violent Behav 1996; 1: 327-44.
99. Cunardi CB, Caetano R, Schafer J. Alcohol-related problems, drug use, and male intimate partner violence severity among US couples. Alcohol Clin Exp Res 2002; 26: 493-500.
100. Cascardi M, O'Leary, KD, Lawrence EE, Schlee KA. Characteristics of women physically abused by their spouses and who seek treatment regarding marital conflict. J Consult Clin Psychol 1995; 63: 615-23.
101. Coid J, Petruckevitch A, Feder G i sur. Relation between childhood sexual and physical abuse and risk of revictimization in women: a cross-sectional survey. Lancet 2001; 358: 450-4.
102. DiLillo D, Giuffre D, Tremblay GC, Peterson LA. Closer look at the nature of intimate partner violence reported by women with a history of child sexual abuse. J Interpers Violence 2001; 16: 116-132.
103. Whitfield CL, Anda RF, Dube SR, Flitti VJ. Violent childhood experiences and risk of intimate partner violence in adults: Assessment in a large health maintenance organization. J Interpers Violence 2003; 18: 166-85.
104. Classen C, Palesh OG, Aggarwal R. Sexual revictimization: A review of the empirical literature. Trauma Violence Abus 2005; 6: 103-29.
105. Desai S, Arias I, Thompson MP, Basile KC. Childhood victimization and subsequent adult revictimization assessed in a nationally representative sample of women and men. Violence Vict 2002; 17: 639-53.
106. Astin MC, Ogland-Hand SM, Coleman EM, Foy DW. Post-traumatic stress disorder and childhood abuse in battered women: Comparisons with martially distressed women. J Consult Clin Psychol 1995; 63: 308-12.
107. Fals-Stewart W, Kennedy C. Addressing intimate partner violence in substance abuse treatment. J Subst Abuse Treat 2005; 5: 5-17.
108. Zlotnick C, Kohn R, Peterson J, Pearlstein T. Partner physical victimization in a national sample of American families: relationship to psychological functioning, psychosocial factors and gender. J Interpers Violence 1998; 13: 156-66.
109. Lehrer EL, Lehrer VL, Krauss R. Religion and Intimate Partner Violence in Chile: Macro- and Micro- Level Influences. Forthcoming in Social Science Research. 2009.
110. Jacobson NS, Gottman JM, Waltz J, Rushe R, Babcock J, Holtzworth-Munroe A. Affect, verbal content, and psychophysiology and the argument of couples with a violent husband. J Counsult Clin Psychol 1994; 62: 982-8.

SUMMARY

RISK FACTORS FOR INTIMATE PARTNER VIOLENCE

K. SESAR and A. DODAJ¹

Široki Brijeg Health Center, Center for Mental Health, Široki Brijeg and ¹University of Mostar School of the Humanities and Social Sciences, Department of Psychology, Mostar, Bosnia and Herzegovina

The purpose of this article is to review the literature on the risk factors for intimate partner violence. Particular attention is paid to the definition of intimate partner violence. The controversial matter of gender symmetry and asymmetry in intimate partner violence is discussed. Four patterns of violence are described: coercive controlling violence; violent resistance; situational couple violence; and separation instigated violence. Perpetrator risk factors and risk factors for being victimized are listed and they include socioeconomic status, family characteristics, history of child victimization, various personality disorders, personality characteristics, alcohol and drug abuse, and religion. The article brings discussion on the need of continuing research on partner violence that will expand and refine our understanding of intimate partner violence.

Key words: intimate partner violence, risk factors, perpetrators, victims